

Helsinški bilten

**HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.78 // MAJ 2011.

REFERENDUM U REPUBLICI SRPSKOJ: TESTIRANJE MEĐUNARODNE ZAJEDNICE

Duboka unutrašnja kriza koja već duže vreme blokira Bosnu i Hercegovinu (BiH), dodatno je eskalirala odlukom parlamenta Republike Srpske (RS) o raspisivanju referenduma u ovom entitetu. Referendum bi, prema dosadašnjim najavama trebalo da bude održan u junu. Ta kontroverzna odluka, na čijoj navodnoj legalnosti i legitimnosti posebno insistira predsednik RS Milorad Dodik je svojevrstni test, ne samo za unutrašnje odnose u BiH, već i za susedne zemlje, prvenstveno za Srbiju, ali i za međunarodnu zajednicu.

Prošlo je više od sedam meseci (oktobar 2010), a centralni organi vlasti još nisu konstituisani. Ovo je najduža politička blokada otkako je potpisan Dejtonski sporazum. Unutrašnja „ravnoteža“ dodatno je poremećena uspostavljanjem „savezništva“ između vodećih ljudi Republike Srpske sa partnerima najjačih hrvatskih stranaka iz drugog BiH entiteta, Federacije Bosne i Hercegovine. Odnose unutar Federacije dodatno je zakomplikovalo organizovanje Hrvatskog narodnog sabora. Najjače bošnjačke stranke ne pokazuju spremnost da se na konstruktivan način suoče sa tom novom realnošću.

Raspisivanje referenduma u Republici Srpskoj je izazov i za Srbiju. Taj referendum mnogi

smatraju „generalnom probom“ za neki budući koji bi se odnosio na osamostaljivanje Republike Srpske. Zvaničnom Beogradu u ovom trenutku, čini se, ne odgovara da iskorači izvan načelnog stava koji se svodi na frazu o podršci svakom rešenju o kome se unutar Bosne „dogovore tri naroda i dva entiteta“. Naime, Srbija očekuje odgovor na svoj zahtev za sticanje statusa kandidata za članstvo u EU i trudi se da ostavi utisak konstruktivnog partnera, posebno u regionalnom kontekstu. Pozitivno reaguje na posredničku ulogu Turske, a i dijalog sa Prištinom je u funkciji dobijanja kandidatskog statusa. Istovremeno, vlast je pod velikim pritiskom uticajnog nacionalističko-konzervativnog bloka da odlučnije podrži Milorada Dodika (i referendum), kao logičnu anticipaciju budućeg raspleta – nezavisnosti RS i njenog eventualnog priključenja Srbiji.

Međunarodna zajednica, praktično već više od dve godine (krah butmirskih pregovora) ne uspeva da doprinese državnoj konsolidaciji BiH i njenoj unutrašnjoj koheziji. Konflikt između visokog predstavnika Valentina Incka i predsednika RS Milorada Dodika zaoštren je do pucanja odlukom o raspisivanju referenduma. Ishod tog sukoba u mnogome će se odraziti i na poziciju ostalih međunarodnih aktera, koji do sada u BiH nisu uspeli da afirmišu težnje sa kojima se

svojevremeno poduhvatila u rešavanju situacije u BiH i praktično, nije ispunila svoj mandat.

REFERENDUM: GENERALNA PROBA

Ideju o referendumu Milorad Dodik, predsednik Republike Srpske, lansirao je još pre pet godina dok je bio premijer RS. Ta ideja je intenzivnije puštena u cirkulaciju u vreme sticanja kosovske nezavisnosti. Od tada je permanentna pretnja stabilnosti BiH. Konačno u aprilu 2011, ova ideja je ponuđena kao formalni predlog poslanicima Skupštine RS. Odluka je usvojena, a referendum bi trebalo da se održi polovinom juna.

Medijsko prezentiranje referenduma fokusiralo se na stvaranje utiska da je reč o opštenarodnom izjašnjanju koji u suštini za cilj ima nezavisnost Republike Srpske. Referendum je, od pitanja o osamostaljenju, preko pitanja o odlukama visokog predstavnika i njihovog nametanja, je završio na pitanju o radu tužilaštva i suda na državnom nivou.¹

Odluka o referendumu je izazvala pravu buru u Federaciji BiH, u Kancelariji visokog predstavnika međunarodne zajednice u Sarajevu, kao i u Briselu i Vašingtonu. Osim same ideje, najsporniji element odluke odnosi se na činjenicu da bi se građani jednog entiteta izjašnjavali o institucijama na državnom nivou. Zbog toga, prema tim tumačenjima to predstavlja i flagrantno kršenje Dejtonskog sporazuma. Nesporno je da se, kako je u izveštaju pred Savetom bezbednosti naglasio visoki predstavnik međunarodne zajednice u BiH Valentin Incko, Bosna i Hercegovina suočava sa najozbiljnijom političkom krizom „od Dejtonskih sporazuma kojima je okončan rat“.²

Demokratska forma izražavanja, što načelno referendumima jesu, u proteklih je 20 godina na ovom prostoru u mnogome diskreditovana

1 Vreme, 5. maj 2011.

2 Politika, 10. maj 2011.

(Miloševićev referendum o Kosovu uoči NATO intervencije, na primer, ili Vojislava Koštunice o aktuelnom Ustavu Srbije). Osim toga, referendumima su devedestih bili i svojevrsno izražavanje o budućnosti Jugoslavije. Posebno je referendumsko izjašnjanje Srba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, a potom i formiranje njihovih SAO (samoupravne autonomne oblasti) na tim prostorima, bilo uvod u rat u Hrvatskoj i Bosni.

Darko Tanasković, jedan od najpoznatijih islamologa, podržava referendum u RS i podseća da su najgrlatiji protivnici referenduma politički naslednici onih koji su 1991 „nelegitimnim i nemoralnim referendumske preglasavanjem celog jednog naroda (srpskog) uveli u predvorje rata“.³ Tanasković posebno ističe da je BiH tada bila nacionalno duboko podeljeno društvo, ali je uprkos tome, kako kaže, „taj referendum međunarodno ocenjen legitimnim“⁴. On zaključuje da danas „RS nije na taj način podeljeno društvo“, što verovatno, po njemu, legitimise referendum.⁵ Međutim, prećutkuje kako je došlo do toga da na teritoriji Republike Srpske više nema „nacionalno podeljenog društva“.

REAKCIJE ZVANIČNOG BEOGRADA

Najnoviji izazov Milorada Dodika Beogradu verovatno je sračunat na iznuđivanje jasnije podrške Srbije. Beograd je reagovao pomalo konfuzno i kontroverzno, ali uzdržanije nego što se od njega u Banjaluci očekivalo. Istina, ministar spoljnih poslova Vuk Jeremić koji je boravio u Banjaluci neposredno nakon sednice parlamenta RS izjavio je da u toj odluci (o referendumu) „nema ničeg spornog“.⁶

Predsednik Srbije Boris Tadić nije međutim, prešao tu, kako ju je sam nazvao „crvenu liniju“.

3 „Ah, taj referendum“, Večernje novosti, 9. maj 2011.

4 Isto

5 Isto.

6 Prema Vremenu, 5. maj 2011.

Nakon trojnog sastanka u Karađorđevu, Srbije, tročlanog Predsedništva BiH i predsednika Turske Abdulaha Gula, 26. aprila na kome je bilo reči i o aktuelnoj političkoj krizi u Bosni izjavio je da je o predstojećem referendumu dobio „različita tumačenja“. Dodao je da se o tim tumačenjima ne bi izjašnjavao jer bi time prešao „crvenu liniju i umešao se u unutrašnje pitanje BiH“: „Eventualnim mešanjem u unutrašnje stvari BiH ponovili bismo neke greške iz prošlosti, a to nikako ne želimo da učinimo“.⁷

Istom prilikom Tadić je naglasio da „Srbija nikad neće podržati referendum koji bi vodio podeli Bosne i Hercegovine ili na bilo koji način doveo u pitanje integritet te zemlje“.⁸

U međuvremenu najavljeni referendum u Republici Srpskoj postao je medijski „hit“ u Srbiji. Glavni sagovornik je u pravilu Milorad Dodik koji je učestvovao u nizu emisija kao što su emisija „Kažiprst“ RTVB92, „Iza vesti“ TV Avala, „Utisak nedelje“ TVB92, intervju u štampanim medijima. Primetno je ipak, da tokom njegovih boravaka u Beogradu nije bio viđen sa najvišim republičkim zvaničnicima. Dodik je takođe uzdržano komentarisao ponašanje Beograda, tvrdeći da je zadovoljan načelnom podrškom za svaki „dogovor tri naroda i dva entiteta“. Podsetio je, međutim, Srbiju da je potpisnik Dejtonskog sporazuma i da bi, na primer, u slučaju eklatantnog narušavanja prava koja u BiH ima Republika Srpska, Srbija morala da interveniše na forumima međunarodne zajednice.⁹

NEZVANIČNO: RAZLIČITI TONOVI

Milorad Dodik se najnovijim potezima u beogradskom konzervativnom bloku definitivno profilisao kao zaštitnik srpskih nacionalnih interesa „preko Drine“. Podsećanja radi, Dodik je na

7 Danas, 27. april 2011.

8 Isto.

9 „Utisak nedelje“, TVB92, 8. maj 2011.

početku karijere (imao je premijerski mandat za vreme Biljane Plavišić) bio optuživan da je zatu-pnik Zapada, a u novije vreme za uvođenje BiH, zajedno sa Republikom Srpskom, u NATO „na mala vrata“.

Dorđe Vukadinović, glavni urednik Nove srpske političke misli, sada smatra, misleći na Dodika, da se jedno ime nesumnjivo izdvaja „kao simbol novog buđenja i borbe za politički opstanak srpskog elementa s druge strane Drine“.¹⁰ Čvrstom i hrabrošću Dodik je, ističe, povratio uzdrmano samopouzdanje Srba u RS, razbio njihov strah i pokazao da međunarodni predstavnici nisu „ni svemoćni ni bezgrešni“.¹¹

Konzervativni blok pridaje veliku važnost aktuelnom odmeravanju Dodika sa međunarodnom zajednicom. U istom kontekstu se ističe da ovog puta „Dodiku, nema nazad, a Tadiću nema napred ako se, zarad ljubavi Gula (Abdulaha, predsednika Turske) i 'kandidature', odrekne Dodika“.¹²

Dodikov referendumski izazov se u tim krugovima tretira kao borba za legitimizaciju prava na opštenarodno izjašnjanje. Jedan od anlaitičara ističe da se „bije bitku za osvajanje tog prava za neku buduću, ozbiljniju situaciju“.¹³ Aktuelno zgušnjavanje krize u BiH, tretira se samo kao deonica u „maratonu“ Republike Srpske na putu ka samostalnosti kad međunarodne okolnosti to dozvole.

Indikativna su, međutim, i trezvenija razmišljanja, koja upućuju na delikatnost položaja predsednika Srbije Borisa Tadića. Komentator Politike Boško Jakšić iznosi tezu da interesi Srbije i Republike Srpske ne moraju uvek da budu u svemu identični. A kad do tog „sukoba interesa“ u praksi dođe, na predsedniku Srbije je da štiti

10 „Čovek zvani Mile“, Politika, 10. maj 2011.

11 Isto.

12 „Osvajanje samoopredeljenja“, Politika, 6. maj 2011.

13 Isto.

interes Srbije: "Beograd mora jasno da ponovi da Dodik može da vodi politiku kakvu hoće, ali da ne znači da će ga Tadić pratiti po cenu koju sutra može da plaća Srbija. Beograd ne sme sebi da dopusti da bude uvučen u igre koje mogu da štete evropskom putu Srbije i procesima pomirenja i normalizacije u regionu".¹⁴

IZAZOV ZA MEĐUNARODNU ZAJEDNICU

Od kraha butmirskih pregovora pre gotovo dve godine, međunarodna zajednica nije pokazala spremnost za značajniju zajedničku inicijativu relevantnih aktera, koja bi bila u funkciji smirivanja unutrašnjih tenzija u BiH i njenom državotvornom konsolidovanju. Bez obzira na to što postoji načelna saglasnost da je Dejtonski sporazum kojim je pre 16 godina okončan rat prevaziđen, sva dosadašnja nastojanja da se pronađe konstruktivna mirnodopska formula za BiH, nisu urodila plodom. Angažman međunarodne zajednice, pogotovo u poslednje vreme sveo se na delovanje visokog predstavnika i njegove kancelarije u Sarajevu.

Visoki predstavnik Valentin Incko je povodom odluke Skupštine RS o referendumu ušao u otvoreni sukob sa Miloradom Dodikom. Uz najavu da će odluku entitetskog parlamenta poništiti, insistirao je i na sankcijama protiv čelnika RS. Rasprava u Savetu bezbednosti (9. maja) nije rezultirala jedinstvenim stavom, jer se sa Inckovim oštrim ocenama nije složila Rusija, a Kina je bila uzdržana.

U međuvremenu je i Međunarodna krizna grupa objavila analizu koja, povodom unutrašnje političke krize u BiH, upućuje na potrebu smirenijeg pristupa. Predstavnici ove međunarodne organizacije izneli su i stav da bi kažnjavanje Milorada Dodika u ovom trenutku bilo kontraproduktivno.

Po svemu sudeći, privremeni izlaz pronađen je u najavi Milorada Dodika da se referendum neće održati. To je izjavio nakon sureta sa visokom predstavnicom Evropske Komisije Ketrin Ešton na kome je dogovoreno zajedničko razmatranje problema pravosuđa u Bosni i Hercegovini. Ta ponuda EU omogućila je da se prevaziđe sadašnja blokada.

ZAKLJUČAK

Bosna i Hercegovina ostaje ključno pitanje stabilizacije čitavog regiona. Zato se u državnoj konsolidaciji BiH mora uzeti u obzir sva njena složenost i delikatnost.

Svaki pokušaj podele Bosne otvara pitanje hegemonu na Balkanu i trajno blokira evropeizaciju regiona.

Međunarodna zajednica mora staviti tačku na sve teritorijalne pretenzije u regionu i uložiti napor da se postojeće priznate granice do kraja legalizuju i učine prohodnim. To je i jedan od preduslova za bržu konsolidaciju i ekonomski oporavak čitavog regiona.

U prethodnom periodu sva tri naroda u BiH su insistirala na partikularnim interesima, bez uzimanja u obzir interese drugih. Zato je neophodno uspostaviti kriterijume i meru međusobnog balansa.

Članstvo Bosne i Hercegovine u NATO i sticanje statusa kandidata za EU u velikoj meri bi promenilo politički kontekst i stvorilo pretpostavke za artikulisanje zajedničkih interesa sva tri naroda

14 „Boris i Mile“, Politika, 30. april, 1. i 2. maj 2011.